

Tomasz Żuradzki

Internalizm i ekstermalizm w metaetyce

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Instytutu Filozofii

RECENZENT

prof. dr hab. Jan Woleński

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Winciorek

© Copyright by Tomasz Żuradzki & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2012
All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3461-3

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-631-18-81, tel./fax 12-631-18-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

Podziękowania i informacje.....	7
Wstęp. Rozmaitość metaetycznych internalizmów i eksternalizmów.....	9
Źródła współczesnych sporów.....	12
Internalizm motywacyjny	18
Internalizm egzystencjalny i internalizm racji działania	23
Uwaga na temat metody.....	26
Plan pracy.....	28
I. Internalizm racji działania.....	31
Rozumowanie praktyczne, realizm, racjonalność.....	32
Internalizm Bernarda Williamsa.....	38
Subiektywny układ motywacyjny	39
Fałszywe przekonania i racjonalny namysł	41
Eksternalizm racji działania i irracjonalność	51
Argument z wyjaśniania działania.....	54
Donald Davidson a problem wyjaśniania działania.....	60
Argument z wyjaśniania a internalizm motywacyjny.....	62
Internalizm racji działania a relatywizm.....	66
Obwinianie.....	70
Powinność implikuje możliwość.....	74
Czy internalizm likwiduje normatywność?	78
Internalizm racji działania w wersji kantowskiej.....	79
Problemy z interpretacją Christine Korsgaard.....	85
Normatywność i eksternalizm racji działania.....	89
Podsumowanie	98
II. Internalizm motywacyjny	99
Motywacyjny internalizm w XX-wiecznej metaetyce	102

Nonkognitywizm	104
Nonkognitywizm a David Hume	109
Kognitywizm	111
Thomas Nagel, czyli kantyzm	113
John McDowell, czyli wrażliwość moralna	122
Michael Smith, czyli podmiot idealnie racjonalny	127
Krytyka motywacyjnego internalizmu	133
Słabość woli, indyferentyzm i amoralizm	135
Motywacyjny internalizm a filozofia eksperymentalna	144
Badania empiryczne a metaetyka i etyka normatywna	147
Dylematy moralne a internalizm motywacyjny	152
Nonkognitywizm bez internalizmu	155
Podsumowanie	160
III. David Hume a problem motywacji	161
Praktyczność moralności	163
Moralna aprobaty i działanie z poczucia obowiązku	166
Motywacja i cnoty naturalne	169
Motywacja i cnoty sztuczne	173
Dwa problemy: miłość i sprytny łajdak	177
Podsumowanie	181
Zakończenie	183
Bibliografia	185

Podziękowania i informacje

Podczas przygotowywania niniejszej książki otrzymałem stypendium z Fundacji na rzecz Nauki Polskiej w ramach Subsydium Profesorskiego „Mistrz”, przyznanego prof. dr. hab. Włodzimierzowi Galewiczowi. Część pracy wykonałem dzięki wsparciu ze środków EEA and Norway Grants w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego, które umożliwiło prowadzenie badań naukowych w International Peace Research Institute w Oslo (PRIO) oraz na Uniwersytecie w Oslo w roku 2009. Ostateczny kształt książka zyskała dzięki projektowi badawczemu, który realizowałem w roku akademickim 2010/11 w Centre for the Study of Mind in Nature (CSMN) na Uniwersytecie w Oslo. Projekt ten był finansowany z grantu Yggdrasil, który otrzymałem z Research Council of Norway. Podczas pracy nad książką uzyskałem też stypendia wyjazdowe z Funduszu im. Florentyny Kogutowskiej (Własne Fundusze Stypendialne UJ), finansujące pobyt badawczy w CSMN na Uniwersytecie w Oslo w lutym 2010 roku, oraz z Zakładu Kognitywistyki w Instytucie Filozofii UJ, finansujące pobyt badawczy w Uehiro Oxford Centre for Practical Ethics na Uniwersytecie Oksfordzkim w listopadzie 2010 roku. Inspiracją do napisania niniejszej pracy były roczne studia w London School of Economics, finansowane ze stypendium Chevening otrzymanego z brytyjskiego Foreign and Commonwealth Office za pośrednictwem British Council.

Podstawą niniejszej książki jest rozprawa doktorska pt. *Metaetyczny internalizm, czyli dlaczego postępować moralnie?*, obroniona na Wydziale Filozoficznym UJ w 2011 roku. Rozdział I niniejszej pracy jest rozbudowaną wersją artykułu *Internalizm racji do działania a granice relatywizmu*, który ukazał się w czasopiśmie „Etyka” (2010, t. 43, s. 19–39), rozdział II – artykułu *Czy można być obojętnym wobec własnych przekonań moralnych?*, który ukazał się w „Diametros” (2009, nr 20, s. 132–148), rozdział III zaś – artykułu *Fikcja moralności, czyli problem motywacji w etyce Davida Hume’a*, który został opublikowany w „Kwartalniku Filozoficznym” (2010, t. XXXVIII, nr 4, s. 85–109).

Za cenne uwagi merytoryczne dziękuję Promotorowi mojego doktoratu, prof. dr. hab. Włodzimierzowi Galewiczowi oraz Recenzentom: prof. dr. hab. Pawłowi Łukowowi oraz prof. dr. hab. Janowi Woleńskiemu.

Wstęp

Rozmaitość metaetycznych internalizmów i eksternalizmów

Zasadniczy problem filozoficzny stanowiący przedmiot niniejszej pracy to – z grubsza rzecz ujmując – próba zrozumienia tego, na czym polega normatywność wymogów moralnych. Zajmę się kilkoma żywo dyskutowanymi we współczesnej metaetyce grupami zagadnień, które mają źródło w rozpowszechnionym schemacie wyjaśniania działania. Schemat ten zakłada, po pierwsze, że jeśli postępujemy świadomie, robimy to dlatego, że mamy jakieś racje działania; po drugie, każde działanie następuje na skutek tego, iż podmiot posiada motywację do działania. Racje działania to różnego rodzaju względy, które przemawiają za jakimś działaniem lub posiadaniem jakiegoś nastawienia (np. przekonania, pragnienia). Z kolei przyjmuje się, że motywacje do działania to pragnienia lub pewne motywujące uczucia. Niekiedy za motywację uznaje się także zamiary, dyspozycje czy nawet same przekonania na temat istnienia racji działania. Posiadanie danej motywacji nie musi prowadzić do działania, ponieważ niekiedy zostaje ona „pokonana” przez silniejszą motywację popychającą do działania innego rodzaju. Jeśli więc uznajemy, że działając świadomie, działamy, bo istnieją pewne racje działania, to znaczy, iż racje muszą się jakoś wiązać z posiadaniem motywacji do działania. I to właśnie jest sedno rozmaitych stanowisk metaetycznych określanych jako internalistyczne. Stanowiska internalistyczne uznają istnienie bardzo ścisłego lub wręcz koniecznego związku (który rozumiany jest różnie w zależności od wersji internalizmu) pomiędzy racją działania a motywacją. Stanowiska te głoszą także, że posiadanie motywacji daje się wyjaśnić przez odwołanie się do pojęcia racji: wolno nam powiedzieć, że jesteśmy do czegoś motywowani ze względu na istnienie racji, by to zrobić.

Tak ogólne sformułowanie problemu wymaga oczywiście licznych doprecyzowań, chociażby w kwestii rozumienia tego, w jaki sposób należy pojmować

„konieczność” czy „ścisły związek”, występujące w powyższej definicji. Będzie to przedmiotem analiz w dalszej części tej pracy. W tym miejscu zwrócę uwagę na cztery istotne kwestie, do których także będę jeszcze wielokrotnie powracał.

Po pierwsze, związek pomiędzy motywacją a działaniem także jest – na gruncie przedstawianego tu schematu – wyjaśniający, tj. działanie świadome jest przyczynowo wyjaśnione dzięki posiadanym przez podmiot motywacjom. W przeciwieństwie jednak do związku pomiędzy racją a motywacją związek pomiędzy motywacją a działaniem jest związkiem przygodnym (prawdziwe stwierdzenie, że ktoś ma jakąś motywację lub jest w jakiś sposób motywowany, nie musi oznaczać, że osoba ta faktycznie postępuje zgodnie z tą motywacją).

Po drugie, stwierdzenie, że związek racji działania z motywacją jest związkiem koniecznym, jest pod wieloma względami zbyt ogólne. Wedle niektórych koncepcji określanych jako internalistyczne to nie tyle same racje, ile raczej sądy na temat racji do działania wiążą się w sposób konieczny z motywacją. Oczywiście sądy te mogą być fałszywe: mogą sądzić, że istnieje racja, bym coś zrobił, podczas gdy w rzeczywistości racja ta nie istnieje.

Po trzecie, zazwyczaj jest tak, że istnieje zarówno wiele racji przemawiających za danym działaniem, jak i wiele racji przemawiających przeciwko niemu (określa się je zazwyczaj jako racje *pro tanto*). To, co się powinno zrobić w danej sytuacji, wynika z „ważenia” różnego rodzaju racji *pro tanto*. Racje przemawiające za danym działaniem mogą więc zostać przeważone przez inne racje (to, czy istnieją racje absolutne, które nigdy nie są przeważane przez inne racje, zostawiam bez rozstrzygnięcia). Stwierdzenie, że ktoś powinien coś zrobić, będzie więc w przyjętej przeze mnie terminologii równoważne stwierdzeniu, że ten ktoś ma przeważające racje, by to zrobić.

Po czwarte, pisząc o posiadaniu motywacji do działania nie mam na myśli wyłącznie tego, że ktoś obecnie jest motywowany do działania, ponieważ właściwie wszystkie stanowiska internalistyczne odwołują się do potencjalnej czy warunkowej motywacji. To, w jaki sposób należy rozumieć tę „warunkowość” motywacji, będzie przedmiotem moich rozważań w rozdziale pierwszym.

Dokładniejszy obraz tego schematu wyjaśniającego działanie mógłby więc wyglądać następująco: istnieją racje przemawiające za danym działaniem lub przeciwko niemu oraz sądy na temat racji działania. Racje te (lub sądy na ich temat) są – wedle stanowisk internalistycznych – koniecznie związane z posiadaniem motywacji (często jedynie warunkowej), która wywołuje (niekiedy) to działanie. Oczywiście schematowi temu wciąż bardzo daleko do jasności, ale na tym etapie rozważań jest to jego zaletą. We współczesnej metaetyce schemat ten próbowano na niezliczone sposoby uzupełniać oraz dookreślać – i właśnie niektóre z tych prób będą przedmiotem niniejszej pracy. Spór między rozmaitego rodzaju internalizmami a eksternalizmami metaetycznymi będę więc rozumiał jako rozległą

wiązkę zagadnień filozoficznych wynikających z przedstawionego tu schematu wyjaśniania działania¹.

Problem internalizmu w metaetyce można by – wciąż bardzo schematycznie – dookreślić w następujący sposób: posiadanie racji działania pociąga za sobą posiadanie stosownej motywacji działania². Jest to logicznie równoważne tezie, że brak motywacji pociąga za sobą brak racji³. Z kolei eksternalizm można rozumieć (na tym poziomie ogólności) jako tezę głoszącą, że niekiedy wolno nam prawdziwie stwierdzić, że ktoś ma rację działania, nawet jeśli nie uznajemy, że jest on stosownie motywowany. Jeśli tak rozumiemy internalizm i eksternalizm, to może mieć on dwie, skrajnie różne interpretacje filozoficzne, a ci, którzy się z nim zгаzdają, mogą to robić z zupełnie różnych powodów.

Kiedy ktoś uznaje internalistyczną tezę „racja pociąga motywację”, to akceptuje – a przynajmniej tak się wydaje na pierwszy rzut oka – pogląd bliski sokratejskiemu intelektualizmowi etycznemu, który głosi, że istnienie racji działania (albo raczej akceptowanie jakiegoś sądu na temat racji działania), pociąga za sobą zgodną z tą racją motywację, by postępować w określony sposób. Mówiąc inaczej: nie da się znać dobra, nie pragnąc go urzeczywistnić. Ten, kto poznał dobro (lub tylko sądzi, że je poznał) musi być motywowany zgodnie z jego „wytycznymi” i – w normalnych warunkach – musi też stosownie postępować.

Kiedy natomiast ktoś akceptuje logicznie równoważną tezę głoszącą, że brak motywacji pociąga za sobą brak racji, to ma zapewne na myśli coś zupełnie inne-

¹ Schemat ten opiera się częściowo na koncepcji przedstawionej przez D. Davidsona w artykule *Actions, Reasons, and Causes*, „The Journal of Philosophy” 1963, t. 60, nr 23. Zastosowanie tego schematu (w nieco zmienionej formie) można znaleźć np. u T. Nagela w książce *The Possibility of Altruism*, Clarendon Press, Oxford 1970, a także w niezliczonej liczbie prac z zakresu metaetyki. Bardziej odległych w czasie źródeł można się doszukiwać oczywiście w *Etyce nikomachejskiej* (1139a) Arystotelesa (tłum. D. Gromska, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, t. V, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996). Przedstawiony tu szkic tego schematu wiele zawdzięcza artykułowi J. Broome’a *Motivation*, „Theoria” 2009, t. 75, w którym mowa jest o „schemacie działania racjonalnego”. W niniejszej pracy nie zajmuję się natomiast internalizmem i eksternalizmem w epistemologii, w tej kwestii zob.: R. Ziemińska, *Eksternalizm we współczesnej epistemologii*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2002.

² Jeśli pomiędzy racją a motywacją – jak chce tego internalizm – istnieje związek konieczny, to musi on polegać na tym, że to „racja pociąga motywację”, a nie odwrotnie: na gruncie internalizmu istnienie motywacji wcale nie musi pociągać istnienia racji (czyli nie wszystko, do czego jestem motywowany, jest czymś, za czym przemawia jakakolwiek racja działania).

³ S.L. Hurley, *Reason and Motivation: The Wrong Distinction?*, „Analysis” 2001, t. 61, nr 2. Z tego artykułu pochodzą też dwa przedstawione w tym akapicie możliwe sposoby rozumienia tezy metaetycznego internalizmu. Hurley uważa, że tak skrajnie różne możliwości interpretowania internalizmu świadczą, że sam podział internalizm–eksternalizm nie oddaje wielu ważnych kwestii filozoficznych, bardziej fundamentalnym zaś pytaniem jest to, czy „metafizycznie pierwotne” są racje, czy motywacje. Z jej interpretacją i krytyką rozróżnienia na internalizm i eksternalizm polemizuje S. Robertson, *Reason and Motivation – Not a Wrong Distinction*, „Proceedings of the Aristotelian Society” 2006, t. 106, nr 1.

go, coś znacznie bliższego filozofii Davida Hume'a. To mianowicie, że „bez motywacji nie ma racji”: jeśli nie mamy motywacji do jakiegoś działania (czyli np. pragnienia, by jakoś działać), nie może też istnieć dla nas żadna racja, by podjąć to działanie. Wedle tego rozumienia posiadanie racji działania sprowadzałoby się do posiadania aktualnej lub warunkowej motywacji.

Akceptacja jednej albo drugiej wersji przedstawionego tu rozumienia problemu metaetycznego internalizmu oznacza akceptację zupełnie innego stanowiska filozoficznego. Pierwszy sposób wyjaśnia motywacje dzięki odwołaniu się do pojęcia racji działania (lub sądu na temat racji działania); drugi, odwrotnie, wyjaśnia brak racji działania poprzez odwołanie się do braku stosownej motywacji. W pierwszym przypadku „metafizycznie pierwotne”⁴ są racje, w drugim – motywacje.

Źródła współczesnych sporów

Nazwy „internalizm” i „eksternalizm” są używane w metaetyce nie na określenie jednego stanowiska, ale wiązki stanowisk powiązanych relacją podobieństwa rodzinnego⁵. We współczesnej metaetyce pod nazwami tymi kryją się odmienne⁶, a czasami wzajemnie sprzeczne stanowiska, na różne sposoby opisujące rodzaj związku pomiędzy faktami normatywnymi lub sędziami moralnymi z jednej strony a posiadaniem racji działania lub motywacji (aktualnej, warunkowej bądź racjonalnej) do stosownego działania – z drugiej. Mianem „internalizmu”/„eksternalizmu” określa się też stanowiska opisujące naturę związku między posiadaniem racji działania a sferą pragnień i interesów podmiotu, niekiedy zaś także stanowiska opisujące wagę względów moralnych w kontekście innych, pozamoralnych racji działania. Celem tej części *Wstępu* będzie więc przedstawienie występujących w najnowszej literaturze filozoficznej klasyfikacji różnych sposobów rozumienia

⁴ Hurley, dz. cyt., s. 152.

⁵ J. Tresan, *Metaethical Internalism: Another Neglected Distinction*, „Journal of Ethics” 2009, t. 13, s. 52.

⁶ W anglojęzycznej literaturze można znaleźć następujące „internalizmy metaetyczne” (lista ta zapewne nie jest wyczerpująca): *existence, judgment, motivational judgment, motivational belief, motive, reasons judgment, hybrid judgment, hybrid, motivational existence, reasons existence, prudential, about reasons, appraiser, agent, constitutive, tracking, truth-making, metaphysical, requirement, weak, strong, restricted motivational, unrestricted motivational, justificational, strict, two-tier, autonomist, analytically reductive, non-analytically reductive, non-reductive, conceptual, empirical, about morality, about self-interest, discourse, normative, normative motivational, normative judgment, communal, general, modest, application, moralist, identification, motivational about moral values, motivational about practical reasons, practical, empirical, moral.*

References

1. Anscombe Gertrude E.M., *Modern Moral Philosophy*, "Philosophy" 1958, t. 33, nr 124, s. 1-19;
2. Appiah Kwame Anthony, *Experiments in Ethics*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 2008;
3. Arendt Hannah, *Eichmann w Jerozolimie. Rzecz o banalności zła*, tłum. A. Szostkiewicz, Znak, Kraków 1998;
4. Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, t. V, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996;
5. Audi Robert, *Internalism and Externalism in Moral Epistemology* w: tenże, *Moral Knowledge and Ethical Character*, Oxford University Press, Oxford 1997, s. 11-31;
6. Austin John L., *Jak działać słowami*, tłum. B. Chwedeńczuk, w: tenże, *Mówienie i poznawanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 545-713;
7. Austin John L., *Prośba o wybaczenie*, tłum. B. Chwedeńczuk, w: tenże, *Mówienie i poznawanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 233-276;
8. Ayer Alfred J., *Language, Truth, and Logic* (rozdz. 6), cyt. za przedrukiem w: *Essays on Moral Realism*, Geoffrey Sayre-McCord (red.), Cornell University Press, Ithaca-London 1988, s. 27-40;
9. Baier Annette, *Hume's Account of Social Artifice – Its Origins and Originality*, "Ethics" 1988, t. 98, nr 4, s. 757-778;
10. Baier Annette, *Moralizm i okrucieństwo. Refleksje nad Hume'em i Kantem*, tłum. A. Lipszyc, w: *Filozofia moralności. Wina, kara, wybaczenie*, J. Hołówka (red.), Aletheia, Warszawa 2000, s. 345-372;

11. Baron Marcia, *The Alleged Moral Repugnance of Acting from Duty*, "Journal of Philosophy" 1984, t. 81, nr 4, s. 197-220;
12. Bennett Jonathan, *The Conscience of Huckleberry Finn*, "Philosophy" 1974, t. 49, nr 188, s. 123-134;
13. Bedke Matthew S., *Moral Judgment Purposivism: Saving Internalism from Amoralism*, "Philosophical Studies" 2008, t. 144, s. 189-209;
14. Berker Selim, *The Normative Insignificance of Neuroscience*, „Philosophy & Public Affairs" 2009, t. 37, nr 4, s. 293-329;
15. Blackburn Simon, *Spreading the World: Groundings in the Philosophy of Language*, Oxford University Press, Oxford 1984 (rozdz. 4-6);
16. Brady Michael S., *How to Understand Internalism*, "Philosophical Quarterly" 2000, t. 50, nr 198, s. 91-97;
17. Brink David, *Externalist Moral Realism*, "Southern Journal of Moral Philosophy. Supplementary Volume" 1986, s. 23-42;
18. Brink David, *Moral Realism and the Foundations of Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1989;
19. Brink David, *A Puzzle About the Rational Authority of Morality*, "Philosophical Perspectives" 1992, t. 6 "Ethics", s. 1-26;
20. Brink David, *Moral Motivation*, "Ethics" 1997, t. 108, nr 1, s. 4-32;
21. Broad C.D., *Conscience and Conscientious Action, w: Moral Concepts*, J. Feinberg (red.), Oxford University Press, Oxford 1969, s. 74-79;
22. Broome John, *Is Rationality Normative?* "Disputatio", 2008, t. 11 s. 153-171;

23. Broome John, *Does Rationality Give Us Reason*, "Philosophical Issues" 2005, t. 15 pt. *Normativity*, s. 321-337;
24. Broome John, *Does Rationality Consist in Responding Correctly to Reasons?*, "Journal of Moral Philosophy" 2007, t. 4, nr 3, s. 349-374;
25. Broome John, *Motivation*, "Theoria" 2009, t. 75, s. 79-99;
26. Brown Charlotte, *Is Hume An Internalist?*, "Journal of the History of Philosophy", 1988, t. 26, s. 69-87;
27. Buckle Steven, *Peter Singer i uylitaryzm. Nauki płynące od Rousseau i Kanta*, „Etyka” 2006, t. 39, s. 72-86;
28. Cholbi Michael, *Belief Attribution and the Falsification of Motive Internalism*, "Philosophical Psychology" 2006, t. 19, nr 5, s. 607-617;
30. Cholbi Michael, *Moral Belief Attribution: a Reply to Roskies*, "Philosophical Psychology" 2006, t. 19, nr 5, s. 629-638;
31. Cohon Rachel, *Are External Reasons Impossible?*, "Ethics" 1986, t. 96, nr 3, s. 545-556;
32. Cohon Rachel, *Is Hume a noncognitivist in the motivation argument?* "Philosophical Studies", 1997, t. 85, s. 251-266;
33. Coleman Dorothy, *Hume's Internalism*, "Hume Studies" 1992, t. XVIII, nr 2, s. 331-347;
34. Copp David, *Realist-Expressivism: A Neglected Option for Moral Realism*, "Social Philosophy and Policy" 2001, t. 18, s. 1-43;
35. Copp David, *Moral Obligation and Moral Motivation*, "Canadian Journal of Philosophy. Supplementary Volume" 1995, t. 21 pt. *On the Relevance of Metaethics. New Essays on Metaethics*, J. Couture, K. Nielsen (red.), s. 187-220;

36. Cuneo Terence D., *An Externalist Solution to the 'Moral Problem'*, "Philosophy and Phenomenological Research" 1999, t. 59, nr 2, s. 359-380;
37. Damasio Antonio R., *Błąd Kartezjusza. Emocje, rozum i ludzki mózg*, tłum. M. Karpieński, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2002;
38. Dancy Jonathan, *Practical Reality*, Oxford University Press, Oxford 2000;
39. Dancy Jonathan, *Why There Is Really No Such Thing as the Theory of Motivation*, "Proceedings of the Aristotelian Society", 1995, t. 95, s. 1-18;
40. Darwall Stephen, *Motive and Obligation in Hume's Ethics*, "Noûs" 1993, t. 27, nr 4, s. 415-448;
41. Darwall Stephen, *Impartial Reason*, Cornell University Press, Ithaca (NY) 1983;
42. Darwall Stephen, *Internalism and Agency*, "Philosophical Perspectives" 1992, t. 6 "Ethics", s. 155-174;
43. Darwall Stephen, Gibbard Allan, Railton Peter, *Toward Fin de siècle Ethics: Some Trends*, "Philosophical Review" 1992, t. 101, nr 1, s. 115-189;
44. Davidson Donald, *Jak jest możliwa słabość woli?*, tłum. W.J. Popowski, w: *Filozofia Moralności. Postanowienie i odpowiedzialność moralna*, J. Hołówka (red.), Spacja – Aletheia, Warszawa 1997, s. 81-106;
45. Davidson Donald, *Actions, Reasons, and Causes*, "Journal of Philosophy" 1963, t. 60, nr 23, s. 685-700;
46. Dreier James, *Dispositions and Fetishes: Externalist Models of Moral Motivation*, "Philosophy and Phenomenological Research" 2000, t. 61, nr 3, s. 619-638;
47. Dreier James, *Internalism and Speaker Relativism*, "Ethics" 1990, t. 101, nr 1, s. 6-26;

48. Enoch David, *Why Idealize?*, "Ethics" 2005, t. 115, nr 4, s. 759-787;
49. Falk Werner D., "*Ought*" and *Motivation*, "Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volume", 1947-48, t. XLVIII, s. 111-138;
50. Finlay Stephen, Schroeder Mark, *Reasons for Action: Internal vs. External*, w: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (wydanie z jesieni 2008), E.N. Zalta (red.), <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/reasons-internal-external> (artykuł pobrany w dniu 19.04.2009.);
51. Finlay Stephen, *The Obscurity of Internal Reasons*, „Philosophical Imprints” 2009, t. 9, nr 7, s. 1-22;
52. FitzPatrick William J., *Reasons, Value, and Particular Agents: Normative Relevance without Motivational Internalism*, „Mind” 2004, t. 113, nr 450, s. 285-318;
53. Foot Philippa, *Hume on Moral Judgment*, w: tejże, *Virtues and Vices*, Clarendon Press, Oxford 2002, s. 74-80 (pierwodruk w: *David Hume*, D. Pears (red.), London 1963);
54. Foot Philippa, *Morality as a System of Hypothetical Imperatives*, w: tejże, *Virtues and Vices*, Clarendon Press, Oxford 2002, s. 157-173 (pierwodruk w: „Philosophical Review” 1972, t. 81, nr 3, s. 305-316);
55. Foot Philippa, *The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect*, w: tejże, *Virtues and Vices*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 19-32;
56. Frankena William K., *Obligation and Motivation in Recent Moral Philosophy*, w: *Essays in Moral Philosophy*, A.I. Melden (red.), University of Washington Press, Seattle 1958, s. 40-81;
57. Frankfurt Henry, *Wolność woli i pojęcie osoby*, tłum. J. Nowotniak, w: *Filozofia moralności. Postanowienie i odpowiedzialność moralna*, J. Hołówka (red.), Spacja – Aletheia, Warszawa 1997, s. 21-40;

58. Galewicz Włodzimierz, *Hume i teorie przeświadczenia* w: tenże, *Studia z etyki przekonani*, Kraków, Universitas 1998, s. 30-45;
59. Galewicz Włodzimierz, *Z Arystotelesem przez greckie tragedie. Glosy i ilustracje do Etyki nikomachejskiej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2002, t. I;
60. Garrard Eve, McNaughton Eve, *Mapping Moral Motivation*, "Ethical Theory and Moral Practice" 1998, t. 1, s. 45-59;
61. Gauthier David, *Artificial Virtues and the Sensible Knave*, "Hume Studies" 1992, t. 18, nr 2, s. 401-428;
62. Gert Joshua, *Avoiding Conditional Fallacy*, "Philosophical Quarterly" 2002, t. 52, nr 206, s. 88-95;
63. Gibbard Allan, *Wise Choices, Apt Feelings: A Theory of Normative Judgment*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1990;
64. Greene Joshua D., Sommerville R. Brian, Nystrom Leigh E., Darley John M., Cohen Jonathan D., *An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment*, „Science” 2001, t. 293, s. 2105-2108;
65. Greene Joshua D., *The Secret Joke of Kant's Soul*, w: *Moral Psychology*, W. Sinnott-Armstrong (red.), MIT Press, Cambridge, Mass. 2008, s. 35-79, t. 3 *The Neuroscience of Morality: Emotion, Brain Disorders, and Development* (artykuł pobrany w dniu 11.02.2010. ze strony: <http://www.wjh.harvard.edu/~jgreene/>);
66. Greenspan Patricia S., *Moral Responses and Moral Theory: Socially-Based Externalist Ethics*, "Journal of Ethics" 1998, t. 2, s. 103-122;
67. Griffin James, *Sąd wartościujący. Jak doskonalic przekonania etyczne*, tłum. M. Szczubiałka, Aletheia, Warszawa 2000;

68. Haidt Jonathan, *The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment*, "Psychological Review" 2001, t. 108, s. 814-834;
69. Haidt Jonathan, *The New Synthesis in Moral Psychology*, "Science" 2007, t. 316, s. 998-1002;
70. Haidt Jonathan; Craig, Joseph, *The moral mind: How five sets of innate intuitions guide the development of many culture-specific virtues, and perhaps even modules*, w: *The Innate Mind*, P. Carruthers, S. Laurence, S. Stich (red.), New York, Oxford University Press 2007, t. 3, s. 367-391 (artykuł pobrany w dniu 22.10.2007. ze strony: <http://people.virginia.edu/~jdh6n/publications.html>);
71. Hampton Jean, *The Authority of Reason*, Cambridge University Press, Cambridge 1998;
72. Hampton Jean, *Does Hume Have an Instrumental Conception of Practical Reason?*, „Hume Studies” 1995, t. 21, nr 1, s. 57-74;
73. Hare Richard M., *Myślenie moralne. Jego płaszczyzny, metody i istota*, tłum. J. Margański, Aletheia, Warszawa 2001;
74. Hare Richard M., *Uniwersalny preskrytywizm*, tłum. A. Jedynak, w: *Przewodnik po etyce*, Peter Singer (red.), Książka i Wiedza, Warszawa 2002, s. 499-511;
75. Harman Gilbert, *Moral Relativism Defended*, "Philosophical Review" 1975, t. 84, nr 1, s. 3-22;
76. Hauser Marc, Cushman Fiery, Young Liane, Jin R. Kang-Xing, Mikhail John, A *Dissociation Between Moral Judgments and Justifications*, "Mind & Language" 2007, t. 22, nr 1, s. 1-21;
77. Hooker Brad, *Williams' Argument against External Reasons*, "Analysis" 1987, t. 47, nr 1, s. 42-44;

78. Hubin Donald C., *The Groundless Normativity of Instrumental Rationality*, "The Journal of Philosophy" 2001, t. 98, nr 9, s. 445-468;
79. Hume David, *Badania dotyczące zasad moralności*, tłum. A. Hochfeldowa, PWN, Warszawa 1975;
80. Hume David, *Traktat o naturze ludzkiej*, tłum. Cz. Znamierowski, Aletheia, Warszawa 2005;
81. Hume David, *Sceptyk*, w: tenże, *Eseje*, tłum. T. Tatarkiewiczowa, oprac. W. Tatarkiewicz, PWN, Warszawa 1955;
82. Hurley Susan L., *Reason and Motivation: The Wrong Distinction?*, "Analysis" 2001, t. 61, nr 2, s. 151-155;
83. Jamieson Dale, *Metoda i teoria moralna*, tłum. J. Górnicka, w: *Przewodnik po etyce*, P. Singer (red.), Książka i Wiedza, Warszawa 2002, s. 523-533;
84. Janikowski Waclaw, *Naturalizm etyczny we współczesnej filozofii analitycznej*, Semper, Warszawa 2008;
85. Janikowski Waclaw, *Określenie pojęć internalizmu i eksternalizmu etycznego*, „Etyka” 2007, t. 40, s. 130-143;
86. Johnson Robert, *Internal Reasons and the Conditional Fallacy*, "The Philosophical Quarterly" 1999, t. 49, nr 194, s. 53-71;
87. Johnston Mark, *Dispositional Theories of Value*, "Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volume" 1989, t. 63, s. 139-174;
88. Joyce Richard, *Expressivism and Motivation Internalism*, "Analysis" 2002, t. 62, nr 4, s. 336-344;

89. Joyce Richard, *Expressivism, Motivational Internalism, and Hume*, w: *Hume on Motivation and Virtue*, Ch.R. Pigden (red.), Palgrave MacMillan, London 2009;
90. Joyce Richard, *Moral Fictionalism*, w: *Fictionalism in Metaphysics*, M.E. Kalderon (red.), Clarendon Press, Oxford 2005;
91. Kalderon Mark Eli, *Moral Fictionalism*, Clarendon Press, Oxford 2005;
92. Kant Immanuel, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Antyk, Kęty 2005;
93. Kant Immanuel, *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. J. Gałeczki, PWN, Warszawa 1984;
94. Kavka Gregory S., *Niektóre paradoksy odstraszania*, tłum. W.J. Popowski, w: *Filozofia Moralności. Postanowienie i odpowiedzialność moralna*, J. Hołówka (red.), Spacja – Aletheia, Warszawa 1997, s. 223-244;
95. Kolodny Niko, *Why be Rational?*, "Mind" 2005, t. 144, nr 455, s. 509-563;
96. Korsgaard Christine M., *The Normativity of Instrumental Reason*, w: *Ethics and Practical Reason*, G. Cullity, B. Gaut (red.), Clarendon Press, Oxford 1997, s. 215-254;
97. Korsgaard Christine M., *Skepticism about Practical Reason*, "Journal of Philosophy", 1986, t. 83, nr 1, s. 5-25;
98. Kripke Saul, *Wittgenstein o regułach i języku prywatnym*, tłum. K. Poślanko, L. Wroński, Aletheia, Warszawa 2007;
99. Lemmon Edward J., *Moral Dilemmas*, "Philosophical Review" 1962, t. 71, s. 132-158;
100. Lewis David, *Dispositional Theories of Value*, "Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volume" 1989, t. 63, s. 113-137;
101. Lewis David, *Desire as Belief*, "Mind" 1988, t. 97, s. 323-332;

102. Lillehammer Hallvard, *The Doctrine of Internal Reasons*, "Journal of Value Inquiry" 2000, t. 34, nr 4, s. 507-516;
103. Lockie Robert, *What's Wrong With Moral Internalism*, "Ratio. New series" 1998, t. XI, s. 14-36;
104. Łuków Paweł, *Kanta odkrycie normatywności*, „Diametros” 2004, nr 1, s. 1-31;
105. Mackie John L., *Ethics: Inventing Right and Wrong*, Pelican Books, London 1977;
106. McDowell John, *Are Moral Reasons Hypothetical Imperatives?*, "Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volume" 1978, t. 52, s. 13-29 (cytaty za przedrukiem w: John McDowell, *Mind, Value and Reality*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1998, s. 77-94);
107. McDowell John, *Might There Be External Reasons?* w: tenże, *Mind, Value and Reality*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1998, s. 95-111;
108. McDowell John, *Virtue and Reason*, "Monist" 1979, t. 62, s. 331-350 (cytaty za przedrukiem w: John McDowell, *Mind, Value and Reality*, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1998, s. 50-73);
109. McMahan Jeff, *Pacifism and Moral Theory*, „Diametros” 2010, nr 23, s. 44-68;
110. Mele Alfred R., *Motivational Internalism: The Powers and Limits of Practical Reasoning*, "Philosophia" 1989, t. 19, s. 417-436;
111. Mele Alfred R., *Motivation and Agency*, Oxford University Press, Oxford 2003;
112. Mele Alfred R., *Internalist Moral Cognitivism and Listlessness*, "Ethics" 1996, t. 106, s. 727-753;
113. Mill John Stuart, *Utylitaryzm*, tłum. M. Ossowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006;

114. Miller Alexander, *An Introduction to Contemporary Metaethics*, Polity Press, Cambridge 2003;
115. Miller Christian Basil, *Motivational Internalism*, "Philosophical Studies" 2007, t. 139, s. 233-255;
116. Millgram Elijah, *Williams' Argument Against External Reason*, "Noûs" 1996, t. 30, nr 2, s. 197-220;
117. Millgram Elijah, *Was Hume a Humean?*, "Hume Studies" t. 21, nr 1, 1995, s. 75-93;
118. Milo Ronald D., *Immorality: Studies in Moral, Political and Legal Philosophy*, Princeton University Press, Princeton 1984;
119. Nagel Thomas, *The Possibility of Altruism*, Clarendon Press, Oxford 1970;
120. Nichols Shaun, *How Psychopaths Threaten Moral Rationalism: Is it Irrational to Be Amoral?*, "Monist" 2002, t. 85, nr 2, s. 285-303;
121. Parfit Derek, *Reasons and Motivation*, "Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volume" 1997, t. 71, s. 99-130;
122. Parfit Derek, *Rationality and Reasons*, w: *Exploring Practical Philosophy: From Action to Values*, D. Egonsson, J. Josefsson, B. Petterson, T. Rønnow-Rasmussen (red.) Ashgate, Aldershot 2001, s. 17-39;
123. Parfit Derek, *On What Matters*, niepublikowany manuskrypt dostępny na stronie: http://users.ox.ac.uk/~ball2568/parfit/parfit_-_on_what_matters.pdf (wersja z 23 stycznia 2009 r.);
124. Pauer-Studer Herlinde, Velleman J. David, *Distortions of Normativity*, working paper, 16 marca 2009, University of Pennsylvania Law School, Institute for Law and Philosophy, (artykuł pobrany w dniu 11.02.2010. ze strony internetowej:

<http://www.law.upenn.edu/academics/institutes/ilp/2009papers/VellemanDistortionsofNormality.pdf>);

125. Quinn Warren S., *Putting Rationality in its Place*, w: tenże, *Morality and Action*, Cambridge University Press, Cambridge 1993, s. 228-255;
126. Quinn Warren S., *The Puzzle of the Self-Torturer*, "Philosophical Studies" 1990, t. 59, nr 1, s. 70-90;
127. Radcliffe Elizabeth S., *How Does the Humean Sense of Duty Motivate?*, "Journal of the History of Philosophy" 1996, t. 34, nr 3, s. 383-407;
128. Radcliffe Elizabeth S., *Moral internalism and moral cognitivism in Hume's metaethics*, "Synthese" 2006, t. 152, s. 353-370;
129. Railton Peter, *Moral Realism*, "Philosophical Review" 1986, t. 95, nr 2, s. 163-207;
130. Railton Peter, *Facts and Values*, "Philosophical Topics" 1986, t. 14, s. 5-31;
131. Rawls John, *Teoria sprawiedliwości*; tłum. M. Panufnik, J. Pasek, A. Romaniuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994;
132. Robertson Simon, *Reason and Motivation – Not A Wrong Distinction*, "Proceedings of the Aristotelian Society" 2006, t. 106, nr 1, s. 393-399;
133. Roojen Mark van, *Motivational Internalism. A Somewhat Less Idealized Account*, „Philosophical Quarterly" 2000, t. 50, nr 199, s. 233-241;
134. Rorty Amélie Oksenberg, *The Social and Political Sources of Akrasia*, "Ethics" 1997, t. 107, nr 4, s. 644-657;
135. Rosati Connie S., *Internalism and the Good for a Person*, "Ethics" 1996, t. 106, nr 2, s. 297-326;

136. Roskies Adina, *Are ethical judgments intrinsically motivational? Lessons from 'acquired sociopathy'*, "Philosophical Psychology" 2003, t. 16, nr 1, s. 51-66;
137. Roskies Adina, *Patients with Ventromedial Frontal Damage Have Moral Beliefs*, "Philosophical Psychology" 2006, t. 19, nr 5, s. 617-627;
138. Rutkowski Mirosław, *Obowiązek moralny a motywacja*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001;
139. Saja Krzysztof, *Hare'a – Horgana – Timmonsa argument przeciw deskrytywizmowi*, „Diametros” 2005, nr 3, s. 56-74;
140. Sayre-McCord Geoffrey (red.), *Essays on Moral Realism*, Cornell University Press, Ithaca (N.Y.) 1988;
141. Scanlon T.M., *What We Owe to Each Other*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 2000;
142. Shiffrin Seana Valentine, *Moral Overridingness and Moral Subjectivism*, "Ethics" 1999, t. 109, nr 4, s. 772-794;
143. Shafer-Landau Russ, *Moral Realism. A Defence*, Oxford University Press, Oxford 2003;
144. Singer Peter, *Ethics and Intuitions*, "The Journal of Ethics" 2005, t. 9, s. 331-352;
145. Singer Peter, *Etyka praktyczna*, tłum. A. Sagan, Książka i Wiedza, Warszawa 2003;
146. Singer Peter, *Sidgwick and Reflective Equilibrium*, "Monist" 1974, t. 58, s. 490-517;
147. Sinnott-Armstrong Walter, *'Ought' Conversationally Implies 'Can'*, "Philosophical Review" 1984, t. 93, nr 2, s. 249-261;
148. Smart J.J.C., Williams Bernard, *Utilitarianism: For and Against*, Cambridge University Press, Cambridge 1973;

149. Smith Michael, *The Humean Theory of Motivation*, "Mind" 1987, t. 96, nr 381, s. 36-61;
150. Smith Michael, *Internal Reasons*, "Philosophy and Phenomenological Research", 1995, t. 55, nr 1, s. 109-131;
151. Smith Michael, *Realizm*, tłum. J. Górnicka, w: *Przewodnik po etyce*, P. Singer (red.), Książka i Wiedza, Warszawa 2002, s. 447-457;
152. Smith Michael, *The Argument for Internalism: Reply to Miller*, "Analysis" 1996, t. 56, s. 175-183;
153. Smith Michael, *The Moral Problem*, Blackwell, Oxford 1994;
154. Snare Francis, *The argument from motivation*, "Mind" 1975, t. 84, nr 333, s. 1-9;
155. Sobel David, *Explanation, Internalism, and Reasons for Action*, "Social Policy and Practice" 2001, t. 18, s. 218-235;
156. Sobel David, *Subjective Accounts of Reason for Action*, "Ethics" 2001, t. 111, nr 3, s. 461-492;
157. Sobel David, *Subjectivism and Idealization*, "Ethics" 2009, t. 119, nr 2, s. 336-352;
158. Stern Robert, *Does 'Ought' Imply 'Can'? And Did Kant Think It Does?* "Utilitas" 2004, t. 16, s. 42-61;
159. Stevenson Charles Leslie, *The Emotive Meaning of Ethical Terms*, "Mind" 1937, t. 46, s. 14-31;
160. Stocker Michael, *Desiring the Bad: An Essay in Moral Psychology*, "Journal of Philosophy" 1979, t. 76, nr 12, s. 738-753;
161. Stocker Michael, *The Schizophrenia of Modern Ethical Theories*, "Journal of Philosophy" 1976, s. 73, nr 14, s. 453-466;

162. Svavarsdóttir Sigrún, *Moral Cognitivism and Motivation*, "Philosophical Review" 1999, t. 108, nr 2, s. 161-219;
163. Thompson Janna, *The Apology Paradox*, "Philosophical Quarterly" 2000, t. 50, nr 201, s. 470-475;
164. Tiffany Evan, *Alienation and Internal Reasons for Action*, "Social Theory and Practice" 2003, t. 29, nr 3, s. 387-418;
165. Toppinen Teemu, *Moral Fetishism Revisited*, "Proceedings of the Aristotelian Society" 2004, t. 94 s. 305-313;
166. Tresan Jon, *Metaethical Internalism: Another Neglected Distinction*, "Journal of Ethics" 2009, t. 13, s. 51-72;
167. Velleman, J. David, *The Possibility of Practical Reason*, "Ethics" 1996, t. 106, nr 4, s. 694-726;
168. Wallace R. Jay, *Three Conceptions of Rational Agency*, "Ethical Theory and Moral Practice" 1999, t. 2, s. 217-242;
169. Walzer Michael, *Wojny sprawiedliwe i niesprawiedliwe*, tłum. M. Szczubiałka, red. polskiego przekładu: T. Żuradzki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010;
170. Walzer Michael, *Political Action: The Problem of Dirty Hands*, "Philosophy & Public Affairs" 1973, t. 2, nr 2, s. 160-180;
171. Wiggins David, *Moral Cognitivism, Moral Relativism and Motivating Moral Beliefs*, "Proceedings of the Aristotelian Society" 1991, t. 91, s. 61-85;
172. Williams Bernard, *Ethics and Limits of Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1985;

173. Williams Bernard, *Internal and External Reasons*, w: tenże, *Moral Luck: Philosophical Papers 1973-1980*, Cambridge University Press, Cambridge 1981, s. 101-113;
174. Williams Bernard, *Internal Reason and the Obscurity of Blame* w: tenże, *Making Sense of Humanity, and other philosophical papers*. Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 35-45;
175. Williams Bernard, *Moralność. Wprowadzenie do etyki*, tłum. M. Hernik, Aletheia, Warszawa 2000;
176. Williams Bernard, *Osoby, charakter, moralność*, tłum. T. Baszniak, w: tenże, „*Ile wolności powinna mieć wola?*” i inne eseje z filozofii moralnej, Aletheia, Warszawa 1999, s. 239-262;
177. Williams Bernard, ‘*Ought*’ and *Moral Obligation*, w: tenże, *Moral Luck: Philosophical Papers 1973-1980*, Cambridge University Press, Cambridge 1981, s. 114-123;
178. Williams Bernard, *Replies*, w: *World, Mind, and Ethics. Essays for Bernard Williams*, J.E.J. Altham, R. Harrison (red.), Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 185-224;
179. Williams Bernard, *Shame and Necessity*, University of California Press, Berkeley 1994, rozdz. IV (cyt. za przedrukiem pt. *Wstyd i autonomia*, tłum. Ł. Sommer, w: *Filozofia moralności. Wina, kara wybaczenie*, J. Hołówka (red.), Aletheia, Warszawa 2000, s. 169-198);
180. Williams Bernard, *Spójność etyczna*, tłum. M. Szczubiałka, w: tenże, „*Ile wolności powinna mieć wola?*” i inne eseje z filozofii moralnej, Aletheia, Warszawa 1999, s. 89-114;
181. Wittgenstein Ludwig, *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000;

182. Wittgenstein Ludwig, *Wykład o etyce*, tłum. W. Sady, w: tenże, *Uwagi o religii i etyce*, Znak, Kraków 1995, s. 75-85;
183. Woods Michael, *Reasons for Action and Desires*, "Proceedings of the Aristotelian Society. Supplementary Volume" 1972, t. 46, s. 189-201;
184. Zangwill Nick, *Externalist Moral Motivation*, "American Philosophical Quarterly" 2003, t. 40, nr 2, s. 143-154;
185. Zangwill Nick, *Dilemmas and Moral Realism*, "Utilitas" 1999, t. 11, nr 1, s. 71-90;
186. Żuradzki Tomasz, *Czy można być obojętnym wobec własnych przekonań moralnych?*, „Diametros” 2009, nr 20, s. 132-148;
187. Żuradzki Tomasz, *Internalizm racji do działania a granice relatywizmu*, „Etyka” 43 (2010): 19-39;
188. Żuradzki Tomasz, *Fikcja moralności, czyli problem motywacji w etyce Davida Hume’a*, „Kwartalnik Filozoficzny” 26 (2010): 85-109;
189. Żuradzki Tomasz; Kuniński, Tomasz (red.), *Etyka wojny. Antologia*, tłum. M. Szczubiałka, R. Pucek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009;